UDK: 27-23:821.124-1
821.124'02-1
DOI: https://doi.org/10.64356/2233-1387.2026.30.1.25
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: veljača 2026.

Drago ŽUPARIĆ - Seada BRKAN
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Franje Račkog 1
BiH – 71 000 SARAJEVO
drago.zuparic1@gmail.com
seadab66@gmail.com

METAMORFOZA IZMEĐU SUDA I TRAJANJA: BIBLIJSKA TEOLOGIJA I OVIDIJEVSKA POETIKA

Sažetak

Ovaj rad analizira motiv metamorfoze u dvama različitim semantičkim i antropološkim okvirima: u biblijskoj pripovijesti o Lotovoj ženi (Post 19,26) i u Ovidijevim Metamorfozama. *Polazeći od egzegetske analize, komparativne naracije i teološke antropologije tijela, rad pokazuje da biblijska metamorfoza ne funkcionira kao estetski ili mitološki motiv, nego kao čin suda koji označuje prekid povijesti spasenja i gubitak osobne dinamike subjekta. Nasuprot tomu, u ovidijevskom epu preobrazba predstavlja temeljni poetološki mehanizam kojim se smrt likova prevodi u simboličko trajanje u prirodi i tekstu. Usporedba ovih dvaju diskursa ukazuje na razliku između personalističke ontologije tijela, karakteristične za biblijsku teologiju, i estetsko-naturalističkog poimanja identiteta u antičkoj poetici. Rad doprinosi dijalogu između klasične filologije i teološke hermeneutike rasvjetljujući različite modele razumijevanja tijela, smrti i trajanja.*

Ključne riječi: *metamorfoza, tijelo, uskrsnuće, Ovidije, Knjiga Postanka, teološka antropologija, estetska besmrtnost.*

Uvod

Motiv metamorfoze zauzima važno mjesto u antičkoj književnoj i mitološkoj tradiciji, no njegovo značenje i funkcija bitno ovise o antropološkom i religijskom okviru u kojemu se pojavljuje. U grčko-rimskom diskursu preobrazba tijela djeluje kao narativni i estetski princip: granice između ljudskoga, biljnoga i mineralnoga ostaju propusne, a identitet se shvaća kao promjenljiva konfiguracija materije. Nasuprot tomu, biblijska tradicija polazi od stabilne ontologije osobe, utemeljene u jedinstvu tijela, povijesti i odgovornosti pred Bogom, zbog čega promjena tjelesnog oblika ne funkcionira kao estetska varijacija, nego kao znak suda ili prekida relacijskoga statusa subjekta.

U tom se kontekstu rad usredotočuje na usporednu analizu dvaju paradigmatskih tekstova: pripovijesti o Lotovoj ženi u *Knjizi Postanka* (Post 19,26) i Ovidijevih *Metamorfoza*. Dok biblijski izvještaj sažeto bilježi: „A Lotova se žena obazre i pretvori se u stup soli", Ovidije već u proemiju programatski najavljuje pjesnički projekt utemeljen na promjeni oblika: *In nova fert animus mutatas dicere formas corpora* (Srce me vuče, da pjevam prijetvore u druga t'jela).[1] Premda oba teksta tematiziraju gubitak ljudskoga oblika, njihova semantička i antropološka funkcija međusobno su oprečne.

Temeljna je teza rada da biblijska metamorfoza ima etičko-sudbeni karakter te označuje ontološku degradaciju subjekta, dok ovidijevska transformacija djeluje kao poetološki mehanizam simboličkoga trajanja, u kojemu se smrt likova prevodi u prirodni znak i tekstnu memoriju. Drugim riječima, ondje gdje biblijski diskurs govori o prekidu povijesti spasenja, ovidijevska poetika konstruira model estetske stabilizacije smrti.

Metodološki okvir rada uključuje egzegetsku analizu biblijskoga teksta, komparativno čitanje narativnih struktura te teološko-antropološko razmatranje pojma tijela. Cilj nije utvrđivanje izravnih povijesnih utjecaja, nego rasvjetljavanje dvaju različitih modela razumijevanja tijela, identiteta i trajanja: personalističkoga, karakterističnog za biblijsku teologiju, i estetsko-naturalističkoga, tipičnog za antičku poetiku. U tom smislu metamorfoza se pokazuje kao prikladno analitičko mjesto za dijalog klasične filologije i teološke hermeneutike.

Ovaj se rad usredotočuje na izvorne kontekste, a ne na njihovu povijesnu recepciju, tako da se ne očekuje patristička analiza.

1. Metamorfoza kao kazna: egzegetska analiza Post 19,17.26

Polazeći od navedenoga metodološkog i pojmovnog okvira, analiza započinje biblijskim tekstom jer upravo u njemu metamorfoza poprima najizrazitiji sudbeni i antropološki karakter. Pripovijest o Lotovoj ženi (Post 19,26) pruža paradigmatski primjer transformacije koja ne uvodi novi oblik egzistencije, nego označuje prekid povijesne i relacijske dinamike subjekta. Egzegetsko razmatranje ove perikope omogućuje precizno određivanje značenja metamorfoze unutar biblijske ontologije tijela te uspostavlja referentnu točku za kasniju usporedbu s ovidijevskom poetikom transformacije.

Pripovijest o uništenju Sodome i Gomore strukturirana je kao sudbeni narativ, u kojemu je prostorni bijeg istodobno i egzistencijalni

1 *Metamorphoses: In Two Volumes / II, Books IX-XV*, with Ovide i sur., The Loeb Classical Library (Harvard university press ; W. Heinemann, 1916.), knj. I, 1.

prijelaz iz sfere osude u sferu spasenja. Zapovijed, koja Lota i njegovu obitelj izdvaja iz grada, formulirana je imperativno i apodiktički: „Bježi da život spasiš! Ne obaziri se niti se igdje u ravnici zaustavljaj! Bježi u brdo da ne budeš zatrt!" (Post 19,17). U tekstnoj ekonomiji perikope ta zabrana nema sekundarni ili simbolički karakter; ona definira sam uvjet opstanka. Spasenje se stoga ne postiže tek napuštanjem prostora, nego poslušnošću pogledu usmjerenom naprijed.

Ključ interpretacije ne nalazi se u samoj naravi kazne, nego u odluci žene da se okrene i pogleda prema gradu. Osvrnuvši se, Lotova je žena prekršila izričitu zapovijed da se ne okreće, izrečenu u 17. retku. Time što je pogazila Božju riječ, sama se lišila ponuđenoga spasenja: „A Lotova se žena obazre i pretvori se u stup soli" (Post 19,26). Taj pogled unatrag nije bio tek fizička gesta, nego čin unutarnjeg svrstavanja uz grad osuđen na propast.[2]

Glagol „ne obazirati se" označuje više od fizičkoga okreta glave. U biblijskoj semantici pogled podrazumijeva relaciju, vezanost i unutarnju orijentaciju. Osvrtanje implicira nostalgiju prema prostoru koji je već podvrgnut božanskoj osudi. U tom smislu čin Lotove žene predstavlja egzistencijalnu regresiju: ona ostaje usidrena u prošlosti koja je teološki već negirana.

Dok biblijski tekst osuđuje pogled unatrag kao čin nepovjerenja i regresije, Francesca Martelli u svojoj analizi ovidijevske poetike ističe kako je upravo retrospektivni pogled konstitutivan za nastanak teksta. Za Ovidija, 'gledati natrag' znači revidirati i urediti sjećanje, pretvarajući gubitak u trajno prisutnu književnu sliku, za razliku od Lotove žene čiji pogled rezultira nijemom petrifikacijom.[3]

R. Moshe ben Nachman, jedan od vodećih tumača *Tore* u srednjem vijeku, navodi mišljenje da se Lotova žena okrenula u nadi da za njima dolaze njezine udane kćeri. *Tur*, Zakonik židovskoga prava koji je sastavio r. Jakov, sin Roša (oko 1275.-1340.), ističe da je smrt Lotove žene bila nužan preduvjet za sljedeću epizodu jer da je bila živa, njezine kćeri ne bi začele s Lotom.[4]

Posljedica je formulirana lapidarno: „pretvori se u stup soli" (Post 19,26). Izraz „stup" upućuje na petrifikaciju, ali i na dimenziju trajnog

2 Gordon J. WENHAM, *Genesis 16-50*, Word Biblical Commentary (Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1994.), 59.

3 Francesca MARTELLI, *Ovid's Revisions: The Editor as Author* (Cambridge: University Press, 2013.).

4 Usp.: Nosson SCHERMAN, ur., *The Torah: Haftaros and Five Megillos = Ḥamishah Ḥumshe Torah*, [Nachdr.], 11. ed., Stone ed, Artscroll Series (Brooklyn, NY: Mesorah Publ., 2008.), 89.

znaka.[5] Međutim, za razliku od antičkih spomenika slave, ova „statua" ne funkcionira memorijalno u pozitivnom smislu; ona je znak kazne. Sol u starozavjetnom poimanju redovito prati motive pustoši i sterilnosti: „… samo sumpor i sol; niti se što sije niti što klija; nikakva travka na njoj ne raste" (Pnz 29,22). Metamorfoza stoga ne označuje preobrazbu u novi oblik života, nego prijelaz u stanje biološke i povijesne neplodnosti.

Biblijska priča o Lotovoj ženi naglašava prekid loze (žene misle da nema više muškaraca, otac Lot je pijan, itd.). Ziogasova analiza „Kataloga žena" fokusira se upravo na žene koje su ključne za nastavak loze/genealogije.[6]

U tom kontekstu važno je primijetiti da tekst ne opisuje proces transformacije. Izostaje svaka estetska elaboracija. Promjena je trenutačna i funkcionalna, gotovo administrativna. Takva retorička ekonomija upućuje na činjenicu da metamorfoza nije predmet pripovjednoga interesa; ona je isključivo sredstvo teološke artikulacije suda. Za razliku od mitoloških narativa, gdje se preobrazba tematizira kao spektakl, ovdje je ona reducirana na znak presude.[7]

Egzegetska tradicija redovito je naglašavala da Lotova žena postaje paradigma neposluha. Gerhard von Rad govori o „vergegenständlichte Warnung", tj. o objektiviziranoj ili utjelovljenoj opomeni,[8] predstavljenoj u opipljivom ili vidljivom obliku. Brueggemann ističe da je riječ o *frozen disobedience*, zamrznutoj neposlušnosti koja ostaje trajno vidljiva u

5 „Pučko tumačenje neke stijene čudna oblika ili neke gromade". Adalbert Rebić i sur., ur., *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem"*, 6. izd. (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2007.), loc. bilješka *d* na Post 19, 26.

6 Dok Ziogas pokazuje kako Ovidijeve transformirane heroine često postaju etiološka čvorišta iz kojih se granaju nove pripovijesti ili loze, biblijska petrifikacija Lotove žene radikalno prekida svaku genealošku ili narativnu plodnost, ostavljajući za sobom tek spomenik neposluhu. Usp.: Ioannis ZIOGAS, *Ovid and Hesiod: The Metamorphosis of The Catalogue of Women* (Cambridge: University Press, 2013.), 3–5 (o genealoškoj funkciji žena u strukturi epa) te osobito 205–209 (gdje analizira mit o Io kao temeljni primjer transformacije koja ne prekida, već generira povijesni i geografski narativ).

7 Usp.: Andrew FELDHERR, *Playing Gods: Ovid's Metamorphoses and the Politics of Fiction* (Princeton: University Press, 2010.), 30-31 (gdje raspravlja o vizualizaciji nemogućeg) i str. 167 (o teatralnosti i spektaklu transformacije). Kako ističe Andrew Feldherr, ovidijevska metamorfoza funkcionira primarno kao „vizualni spektakl" i demonstracija pjesničke moći da uvjeri čitatelja u fiktivnu stvarnost, što je u potpunoj suprotnosti s biblijskom ekonomijom teksta koja izbjegava svaki opisni višak.

8 Gerhard von RAD, *Genesis: A Commentary*, Rev. ed, prev. John H. Marks, Old Testament Library (Philadelphia: Westminster Press, 1972.), ad Gen 19,26, 218.

prostoru.[9] U oba slučaja naglasak je na moralnoj, a ne ontološki[10] kreativnoj funkciji preobrazbe.

Iz perspektive teološke antropologije posljedice su radikalne. Tijelo, koje u biblijskoj misli predstavlja cjelovitost osobe (hebr. *nefeš*), biva lišeno povijesne dinamike. Pretvaranje u sol znači isključenje iz narativa saveza; subjekt prestaje biti sudionikom povijesti spasenja. Metamorfoza se tako pokazuje kao svojevrsno „antiuskrsnuće": umjesto obnove tijela, dolazi do njegove mineralizacije; umjesto obećanja budućnosti, uspostavlja se trajna nepokretnost.

Egzegetska analiza Post 19 pokazala je da biblijski tekst ne poznaje metamorfozu kao estetski ili mitološki motiv, nego kao izraz suda koji suspendira povijesnu i relacijsku dimenziju osobe. Pretvaranje u stup soli ne uvodi novi oblik postojanja, nego označuje gubitak ontološke dinamike subjekta. Takvo razumijevanje preobrazbe polazi od stabilne ontologije tijela i identiteta te pretpostavlja da svaka radikalna promjena tjelesnog oblika nužno zahvaća samu osobu.

Upravo ta pretpostavka čini biblijski diskurs prikladnom polazišnom točkom za usporedbu s antičkom poetikom, u kojoj se promjena oblika ne tumači kao ontološki prekid, nego kao temeljni narativni i estetski princip. Sljedeće poglavlje stoga se usredotočuje na Ovidijeve *Metamorfoze*, s ciljem razmatranja načina na koji se preobrazba tijela u tom kontekstu uključuje u širi model simboličkoga trajanja i tekstne memorije.

2. Metamorfoza kao poetika: naturalizacija tijela i estetsko oblikovanje u Ovidijevim *Metamorfozama*

Analiza se ograničava na paradigmatske epizode iz *Metamorfoza* koje jasno i reprezentativno ilustriraju temeljne mehanizme ovidijevske poetike transformacije, bez namjere iscrpnog obuhvata cjelokupnog korpusa.

Za razliku od biblijskoga diskursa, u kojemu se metamorfoza pojavljuje u ograničenom i sudbenom kontekstu, ovidijevski ep uspostavlja preobrazbu kao temeljno načelo narativne organizacije. Transformacija nije iznimka u poretku svijeta, nego njegovo pravilo. Već programatski početak uspostavlja taj okvir:

9 Walter BRUEGGEMANN, *Genesis*, with Internet Archive (Atlanta: John Knox Press, 1982.), 171–173.

10 Termin 'ontološki' ovdje se rabi u teološko-antropološkom, a ne metafizičko-sistematskom smislu.

In nova fert animus mutatas dicere formas	Srce me vuče, da pjevam prijetvore u druga t'jela.
corpora; di, coeptis (nam vos mutastis et illas)	Pothvatu mojem i ovdje pomozite, bozi, od kojih
adspirate meis primaque ab origine mundi	Jesu prijetvori ti, i bez prekida sve od početka
ad mea perpetuum deducite tempora carmen![11]	Svijeta pjesmu provodite moju do vremena moga.[12]

Formulacija *mutatas formas corpora* upućuje na dvostruku dinamiku: tijelo nije stabilna supstancija, nego materijal podložan stalnim promjenama oblika, dok pjesma (*carmen perpetuum*) osigurava kontinuitet koji zamjenjuje ontološku postojanost. Drugim riječima, trajnost se više ne nalazi u biću, nego u pripovijedanju. Pjesnički diskurs preuzima funkciju čuvanja sjećanja.

Takva koncepcija podrazumijeva specifičnu antropologiju tijela.[13] Tijelo se ne shvaća kao nepovredivi nositelj osobnosti, nego kao morfološki potencijal, kao materijal podložan preoblikovanju. Posljedično, smrt ne predstavlja radikalni prekid, nego prijelaz u drugi medij egzistencije – u prirodu, pejzaž ili tekst. Identitet se više ne čuva ontološki, nego putem znakova i značenja. Metamorfoza tako djeluje kao mehanizam estetskog očuvanja sjećanja.

Ta se logika može precizno pratiti u nizu paradigmatskih epizoda koje pokazuju sustavnost ovidijevske poetike. U njima se ljudsko tijelo sukcesivno naturalizira i prevodi u vegetativne, floristične ili koloristične strukture. Bez obzira na motivacijski kontekst – bijeg, samopromišljanje ili tragičnu ljubav – ishod je identičan: subjekt nestaje kao osoba, ali opstaje kao znak.

2.1. Dafna: bijeg tijela i nastanak simbola

U epizodi o Dafni, progonjenoj Apolonovom željom, preobrazba nastupa u trenutku krajnje egzistencijalne ugroženosti:

11 *Metamorphoses*, knj. I, 1–4.

12 Ovid i Tomo Maretić, *Metamorfoze* (Zagreb: Europapress, 2008.), 16. Svi prijevodi *Metamorfozâ* su Tome Maretića.

13 Temeljito akademsko istraživanje biblijske antropologije nalazi se u knjizi: Dubravko Turalija, Između životinje i božanstva: ljudsko tijelo i organi u Bibliji (Sarajevo: Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije, 2025).

Mollia cinguntur tenui praecordia libro,	Oko mekijeh grudi tanúšno se obavi liko,
in frondem crines, in ramos bracchia crescunt,	U lišće kose njoj otiđoše, u grane ruke,
pes modo tam velox pigris radicibus haeret. [14]	Noge, pred časak još brze, sad žilama zapeše tvrdim.

Ljudska cjelovitost ustupa mjesto vegetativnoj funkcionalnosti. Proces je opisan postupno i vizualno, s naglašenom estetikom morfološke tranzicije. Međutim, rezultat nije poništenje subjekta, nego uspostava novoga kulta: lovor postaje Apolonov trajni znak. Dafna, iako lišena ljudskoga oblika, zadobiva stabilnost u simboličkom poretku. Preobrazba time djeluje kao prijenos identiteta iz biografije u mit.

U tom se kontekstu metamorfoza može tumačiti kao strategija zaštite. Smrt je izbjegnuta, ali cijena je gubitak osobne povijesti. Umjesto egzistencije, ostaje funkcija. Priroda preuzima funkciju memorijala, a tijelo postaje amblem.[15]

2.2. Narcis: memorija kao samopromišljanje prirode

Slična se dinamika očituje u priči o Narcisu. Nakon iscrpljujuće fascinacije vlastitim odrazom, tijelo nestaje, a na njegovu mjestu pojavljuje se cvijet:

Nusquam corpus erat; croceum pro corpore florem	Tijela ne bijaše Narcisova, žut mjesto njega
inveniunt foliis medium cingentibus albis.[16]	Nađoše cvijet s lišćem bijelim oko sredine.

Negativna formulacija (*nusquam corpus*) eksplicitno označuje nestanak ontološkog subjekta, dok izraz *pro corpore* uvodi logiku supstitucije: cvijet preuzima mjesto osobe. Transformacija se stoga ne opisuje kao kontinuitet istoga bića, nego kao zamjena entiteta. Narcis preživljava jedino kao ime i botanički trag, kao memorijalizirana figura u pejzažu.[17]

Preobrazba ovdje funkcionira kao naturalizacija psihološkog stanja: Narcisova zatvorenost u vlastitu sliku postaje trajni prirodni fenomen. Individualna tragedija prelazi u opći znak, a uklanjanje tijela paradoksalno

14 *Metamorphoses*, knj. I, 549–551.

15 Philip R. HARDIE, *Ovid's Poetics of Illusion* (Cambridge: University Press, 2002.), 63.

16 *Metamorphoses*, knj. III, 509–510.

17 HARDIE, *Ovid's Poetics of Illusion*, pogl. 3.

osigurava veću vidljivost – cvijet postaje trajni podsjetnik na priču.

Smrt se time ne briše, nego estetski kodira, čime metamorfoza poprima ulogu procesa znakovne kondenzacije.

2.3. Piram i Tizba: materijalizacija ljubavi u boji

Najzad, u epizodi o Piramu i Tizbi metamorfoza poprima izrazito materijalni karakter. Krv ljubavnika natapa korijen duda i „boji" plod purpurom. Tragična smrt ljubavnika objašnjava boju ploda duda:

Arborei fetus adspergine caedis in atram	Dudov izatoga plod pocrni krvlju budući
vertuntur faciem, madefactaque sanguine radix	Pokropljen Piramovom, a korijen nakvašen njome
purpureo tinguit pendentia mora colore.[18]	Dudinje, koje vise sa drveta, crveno boji.

Emocionalni i povijesni događaj doslovno se prevodi u pigment. Ljubav i smrt više nisu psihološke kategorije, nego fizikalna svojstva tvari. Identitet se raspršuje u boji, a priroda postaje arhiv tragedije.

Upravo taj aspekt ističe moderni ovidijevski komentar: metamorfoza funkcionira kao poetika preživljavanja.[19] Pjesma nadomješta eshatologiju; tekst postaje mjesto opstanka.

2.4. Ontološke implikacije ovidijevske transformacije

Iz navedenih primjera razvidno je da ovidijevska metamorfoza nema kazneni karakter u strogom smislu. I kada je motivirana patnjom ili nasiljem, njezina funkcija ostaje estetska i memorijalna. Transformacija proizvodi tri učinka:

1. **naturalizaciju tijela** (čovjek → element prirode),
2. **semiotizaciju identiteta** (osoba → znak),
3. **tekstualizaciju trajanja** (život → pripovijest).

Posljedica je specifičan model besmrtnosti. Subjekt ne opstaje kao osoba, nego kao figura unutar kulturnog pamćenja. Drugim riječima, ontološko trajanje zamjenjuje se estetskim. Ovidijevo završno samopromišljanje to eksplicitno potvrđuje:

18 *Metamorphoses*, knj. IV, 125–127.

19 HARDIE, *Ovid's Poetics of Illusion*, pogl. 5.

Parte tamen meliore mei super alta perennis astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.[20]	Ali ću s dijelom boljim nad visoke ja se zvijezde Dići i bit ću vječan, i ime mi zatrt se ne će.

Besmrtnost je osigurana pjesmom, a ne preobraženim tijelom. U tom svjetlu metamorfoza se može shvatiti kao strukturalna alternativa religijskoj eshatologiji. Ondje gdje biblijska teologija obećava obnovu osobe, ovidijevska poetika nudi trajanje znaka. Rezultat nije uskrsnuće, nego estetizirana relikvija. Subjekt se ne vraća, nego se raspršuje u prirodi i jeziku.

Autorica Martelli ide korak dalje i tvrdi da je Ovidijev tekst prostor neprestanog prepravljanja (*revision*); tijelo se revidira. Metamorfoza nije uništenje, nego „novo izdanje" istog materijala. U tom smislu, metamorfoza se može razumjeti kroz koncept koji predlaže Martelli: kao proces autorske 'revizije'. Tijelo Dafne ili Narcisa nije uništeno, već je 'uređeno' (*edited*) u novi oblik koji je prikladniji za vječno trajanje u pjesmi. Ovidijevski subjekt tako postaje palimpsest – tekst koji se neprestano ispisuje preko brisanog traga tjelesnosti.[21]

2.5. Metamorfoza kao estetski oblik trajanja

Vegetalizacija, florifikacija i kolorifikacija, koje obilježavaju niz paradigmatskih epizoda u *Metamorfozama*, ne predstavljaju različite tipove preobrazbe, nego varijacije istog procesa: premještanja ljudskog identiteta iz biografskog i relacijskog okvira u područje prirodnoga znaka. Bez obzira na narativni kontekst – bijeg, kaznu, ljubav ili samoponištenje – ishod transformacije ostaje strukturno jednak: subjekt prestaje postojati kao osoba, ali opstaje kao figura u pejzažu ili kao element mitopoetskoga pamćenja.

U tom smislu ovidijevska metamorfoza ne funkcionira kao prijelaz u novi oblik života, nego kao oblik estetske stabilizacije smrti. Tijelo se ne obnavlja, nego se naturalizira; identitet se ne nastavlja, nego se pretvara u znak. Priroda preuzima funkciju arhiva, a pjesma jamči trajanje onoga što je ontološki izgubljeno. Kontinuitet se više ne osigurava poviješću subjekta, nego ponovljivošću znaka.

---

20 *Metamorphoses*, knj. III, 875–876.

21 Usp.: MARTELLI, *Ovid's Revisions*, 3-16 te osobito poglavlje o tekstnosti tijela, 158-165. Martelli argumentira da Ovidijev „korpus" funkcionira kao mjesto neprestane reinskripcije identiteta, gdje se biološko tijelo žrtvuje u korist tekstnog trajanja.

Takav model trajanja pretpostavlja antropologiju u kojoj tijelo nema status nepovredivoga nositelja osobnosti, nego materijalnoga supstrata otvorenoga preoblikovanju. Metamorfoza stoga ne označuje katastrofu u ontološkom smislu, nego dovršenje jedne estetske logike: smrt se ne nadilazi, ali se prevodi u vidljivost. Lik ne biva vraćen, nego zadržan u obliku koji može trajati izvan vremena ljudske egzistencije.

Iz perspektive teološke antropologije upravo je u toj zamjeni sadržana odlučujuća razlika. Ondje gdje biblijski diskurs pretpostavlja obnovu osobe i kontinuitet identiteta, ovidijevska poetika nudi trajanje bez povratka subjekta. Metamorfoza se tako pokazuje ne kao *analogon* eshatološke nade, nego kao njezina estetska alternativa: oblik besmrtnosti u kojemu opstaje znak, ali ne i „ja".

Ta napetost između ontološke restauracije i semiotičkoga preživljavanja priprema teren za sustavnu usporedbu dvaju antropoloških modela, koja će u sljedećem poglavlju biti razmotrena na razini pojma tijela i identiteta.

Analiza ovidijevske poetike pokazala je da metamorfoza ne funkcionira kao izolirani narativni motiv, nego kao temeljni organizacijski princip koji oblikuje razumijevanje tijela, identiteta i trajanja. Preobrazba tijela u prirodni znak i tekstnu figuru ne predstavlja tek estetski postupak, nego odražava dublju antropološku pretpostavku o fluidnosti tjelesnog identiteta i mogućnosti njegova simboličkog opstanka izvan osobne povijesti. U tom smislu ovidijevska metamorfoza otvara pitanja koja nadilaze razinu poetike i zahtijevaju sustavnije razmatranje pojma tijela i subjekta.

Upravo ta potreba za teorijskom artikulacijom omogućuje prijelaz na komparativnu razinu analize. Sljedeće poglavlje stoga pristupa sustavnoj usporedbi biblijskoga i ovidijevskog razumijevanja tijela, s ciljem razjašnjenja ontoloških pretpostavki koje stoje u pozadini njihovih različitih koncepcija metamorfoze i trajanja.

3. Komparativna antropologija tijela: ontologija osobe i semiotika[22] forme

Dosadašnja analiza biblijskoga i ovidijevskog korpusa pokazala je da se isti narativni postupak – metamorfoza ljudskoga tijela – pojavljuje u dvama semantički i ontološki različitim sustavima. U prvom slučaju riječ je o kaznenoj petrifikaciji koja označuje prekid povijesti spasenja; u drugom o estetskoj transformaciji koja osigurava simboličko trajanje. Ta razlika ne proizlazi iz pukih stilskih preferencija, nego iz dubljih antropoloških i ontoloških pretpostavki. Metamorfoza, drugim riječima, razotkriva temeljno razumijevanje onoga što tijelo jest i što osoba može postati.

Stoga je nužno napustiti razinu pojedinačnih epizoda te problem sagledati sustavno, na razini komparativne antropologije.

3.1. Tijelo kao nositelj saveza: biblijska ontologija jedinstva

U biblijskoj tradiciji tijelo nije zamjenljivi omotač duše, niti neutralna materija pogodna za simboličke manipulacije. Ono sudjeluje u punini osobne egzistencije. Hebrejski pojam *nefeš* označuje cjelovitog čovjeka, a ne odvojivu duhovnu komponentu.[23] Posljedica takva shvaćanja jest da se svaka intervencija u tjelesni integritet nužno tiče i ontološkog statusa osobe.

Ova antropološka pretpostavka vidljiva je već u stvaranju: „Jahve, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša (nefeš)." (Post 2, 7). Život nije dodatak tijelu, nego događaj njihova jedinstva. Tijelo je mjesto povijesti, odgovornosti i obećanja.

---

22 *Semiotika* je disciplina koja proučava znakove i procese stvaranja značenja, odnosno način na koji se stvari, pojave ili tekstovi pretvaraju u nositelje smisla. Govoreći da se u Ovidija identitet „semiotizira", misli se na to da osoba više ne postoji ontološki, ali postoji kao znak u pejzažu. Drugim riječima: biće → simbol, tijelo → forma, egzistencija → estetski trag. Usp.: „semiotika", *Hrvatska enciklopedija* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža), (11.2.2026.), https://www.enciklopedija.hr/clanak/semiotika.

23 *Nefeš* je izraz iz hebrejskog koji se prevodi kao „duša", „životna sila", ili „biće oživljeno životnim dahom". U raznim religijskim i filozofskim kontekstima odnosi se na bit živih bića, često povezanu s konceptima svijesti i duhovnosti. Važan je u židovskoj misli i povezan je s raspravama o prirodi ljudskog postojanja i zagrobnom životu. Usp.: G. G. PESENTI, „Anima" u: Ermanno Ancilli, *Dizionario enciclopedico di spiritualità 1 A - D*, [Nachdr] Ristampa della nuova edizione aggiornata e ampliata (Città Nuova Ed., 1995.), 142s.

Iz te perspektive metamorfoza se ne može tumačiti neutralno. Pretvaranje u sol u Post 19 ne predstavlja prelazak u novi način postojanja, nego gubitak egzistencijalne dinamike. Subjekt je lišen mogućnosti djelovanja, odnosa i budućnosti. Ontološki, riječ je o degradaciji bića. Tijelo, umjesto da ostane medij saveza, postaje inertna materija.

Drugim riječima, biblijski diskurs polazi od nepovredivosti osobnoga identiteta: čovjek ne može biti zamijenjen znakom, relikvijom ili prirodnim fenomenom, a da pritom ne izgubi samu svoju ljudskost. U tom smislu metamorfoza funkcionira kao negativna granica antropologije – kao ono što se događa kada osoba prestane biti osoba.

Takvo shvaćanje podrazumijeva i eshatološku dimenziju. Budući da tijelo pripada osobi, nada spasenja ne može se realizirati bez njegove obnove. Kao što ističe Pavlova tradicija: „Sije se tijelo naravno, uskršava tijelo duhovno" (1 Kor 15,44). Kontinuitet identiteta pretpostavlja kontinuitet tijela, premda preobraženoga. Uskrsnuće stoga nije zamjena, nego restauracija.

3.2. Tijelo kao materijal mita: ovidijevska ontologija fluidnosti

Suprotno tomu, ovidijevski svijet operira drukčijom pretpostavkom. Tijelo nema status ontološki stabilne jezgre, nego figurira kao morfološki potencijal. Ono je supstrat podložan beskonačnim varijacijama. Promjena ne označuje gubitak identiteta, nego njegovu transformaciju u novi oblik vidljivosti.

Ta je logika već implicirana u samoj strukturi epa, koji povezuje heterogene priče u neprekinuti lanac transformacija. Kontinuitet ne osigurava osoba, nego forma pripovijedanja. Identitet se premješta iz ontologije u semiotiku.

U tom smislu preobrazba ljudskog tijela u stablo, izvor ili kamen ne doživljava se kao ontološka katastrofa, nego kao prirodni prijelaz unutar istog kozmičkog poretka. Čovjek i priroda dijele zajedničku materiju. Granice su kvantitativne, a ne kvalitativne.

Rezultat je specifičan model trajanja. Lik opstaje kao znak: kao lovor, cvijet ili obojeni plod. Ovidijev diskurs, dakle, ne poznaje „spasenje" u teološkom smislu, već očuvanje osobe kroz sjećanje i simboličku prisutnost. Besmrtnost je funkcija kulture i teksta, ne ontološke obnove.

Takav pristup može se opisati kao semiotizacija identiteta: osoba se reducira na figuru koja cirkulira unutar mreže simbola. Time se smrt estetski neutralizira. Gubitak tijela nadoknađuje se dobivanjem značenja.

3.3. Sustavna usporedba

U svrhu veće preglednosti, temeljne razlike između biblijskoga i ovidijevskog razumijevanja metamorfoze mogu se sažeti u sljedećoj komparativnoj shemi. Tablica nije pojednostavljenje, nego analitički okvir koji jasno ističe ontološke i antropološke pretpostavke dvaju diskursa. Usporedba pokazuje da razlika ne zahvaća samo narativnu funkciju preobrazbe nego i status tijela, poimanje identiteta, strukturu vremena te oblik trajanja. Metamorfoza se stoga u Bibliji i u Ovidija ne može tumačiti unutar istoga semantičkog okvira jer proizlazi iz dviju različitih ontologija osobe i svijeta. U biblijskom kontekstu ona je nespojiva s pojmom spasenja, dok u ovidijevskom predstavlja njegov estetski nadomjestak.

Kategorija	Biblijska antropologija	Ovidijevska poetika
Ontološki status tijela	konstitutivan za osobu	zamjenljiv, morfološki fluidan
Funkcija transformacije	kazna / sud	estetizacija / memorija
Status subjekta	nepovrediv identitet	reducibilan na znak
Vrijeme	linearna povijest spasenja	ciklička priroda mita[24]
Oblik trajanja	uskrsnuće	estetska besmrtnost
Smrt	prijelomni događaj	narativna tranzicija

3.4. Teorijske implikacije

Iz komparativne perspektive može se zaključiti da se pred nama nalaze dvije nesvodive ontologije:

– **personalistička ontologija**, u kojoj je tijelo nerazdvojivo od identiteta te stoga podložno sudu i otkupljenju;

– **estetsko-naturalistička ontologija**, u kojoj se identitet disperzira u prirodi i tekstu te preživljava u formi.

U prvom slučaju smrt traži eshatološko rješenje; u drugom ona biva integrirana u poetiku svijeta. Biblija teži obnovi osobe, Ovidije njezinoj

24 Ziogas pokazuje da Ovidije u *Metamorfozama* zapravo ne piše ciklički, već linearno – od Kaosa do Augusta – ali ta linearnost nije teleološka u smislu spasenja, već je kataloška (akumulacija priča). Biblija nudi *povijest spasenja* (kvalitativni napredak prema eshatonu), dok Ovidije nudi *povijest promjena* (kvantitativno nizanje oblika). Ioannis ZIOGAS, *Ovid and Hesiod: The Metamorphosis of The C*atalogue of Women (Cambridge: University Press, 2013.).

transformaciji. Razlika između „uskrsnuća“ i „metamorfoze“ tako postaje razlika između dvaju temeljnih modela nade.

Ova spoznaja omogućuje preciznije formuliranje središnje teze rada: ovidijevska metamorfoza ne predstavlja tek mitološki motiv, nego strukturalnu alternativu eshatološkom mišljenju. Ona funkcionira kao antiuskrsnuće – kao besmrtnost bez povratka osobe.

Upravo će taj koncept biti predmet završne sinteze u sljedećem poglavlju.

4. Metamorfoza kao „antiuskrsnuće“: estetsko trajanje i gubitak subjekta

Dosadašnja analiza pokazala je da se motiv preobrazbe tijela u biblijskom i ovidijevskom korpusu ne može razumjeti kao zajednički mitopoetski obrazac s različitim vrijednosnim predznakom. Premda oba diskursa koriste istu narativnu figuru – gubitak ljudskoga oblika – njezina je semantička i ontološka funkcija u svakome od njih radikalno drukčija. Upravo na toj razini postaje moguće uvesti pojam *antiuskrsnuća* kao heurističku kategoriju za tumačenje ovidijevske metamorfoze.[25]

Pod *antiuskrsnućem* ovdje se ne razumijeva negacija uskrsnuća niti ironična parodija eshatološke nade, nego strukturalno drukčiji odgovor na problem smrti. Dok uskrsnuće pretpostavlja obnovu istoga subjekta u preobraženome stanju, metamorfoza nudi trajanje koje se ostvaruje bez povratka osobe. Kontinuitet se, dakle, ne uspostavlja ontološki, nego semiotički - kroz značenje i znakove. Treba naglasiti da Ovidije ne piše *protiv* kršćanskog koncepta uskrsnuća (kronološki nemoguće), već da *iz kršćanske perspektive čitanja*, njegov model funkcionira kao antipod.

Metamorfoza je kroz povijest zapadne misli služila kao alternativni oblik besmrtnosti ili načina da se izbjegne konačnost smrti. Oni tvrde da priče o metamorfozi nude „horizontalni“ nastavak života (u drugom obliku na zemlji), za razliku od „vertikalnog“ (uzdizanje duše/tijela u nebo). Ovaj koncept ‘antiuskrsnuća’ korespondira s uvidima Gildenharda i Zissosa, koji metamorfozu identificiraju kao specifičnu strategiju ‘pregovaranja sa smrtnošću’. U tom ključu, Ovidijeva transformacija

25 Pojam „antiuskrsnuća“ rabi se isključivo kao analitička oznaka strukturne razlike između dvaju modela trajanja, a ne kao normativni ili polemički sud o religijskom sadržaju ovidijevske poetike. Ovidijeva metamorfoza nije nužno „protiv“ uskrsnuća (jer taj koncept Ovidiju nije poznat u kršćanskom smislu), nego predstavlja alternativnu soteriologiju – spasenje kroz umjetnost/kulturu, a ne kroz božansku intervenciju na tijelu.

nije negacija života, već, kako oni sugeriraju, horizontalna redistribucija životne energije u nove oblike, što stoji u oštrom kontrastu s biblijskim vertikalnim modelom spasenja i obnove identiteta.[26]

4.1. Kontinuitet bez identiteta

U biblijsko-eshatološkoj perspektivi kontinuitet pretpostavlja identitet: isti subjekt, premda preobražen, ostaje nositeljem povijesti, odnosa i odgovornosti. Pavlovska formulacija o „tijelu duhovnom" ne ukida tjelesnost, nego je uključuje u novi način postojanja. Preobrazba ovdje znači ispunjenje, a ne zamjenu: „Sije se tijelo naravno, uskršava tijelo duhovno. Ako ima tijelo naravno, ima i duhovno" (1 Kor 15,44).

Ovidijevska metamorfoza funkcionira prema obratnoj logici. Kontinuitet se ne ostvaruje kroz osobu, nego kroz formu. Lik ne biva vraćen sebi, nego prenesen u drugo ontološko područje: stablo, cvijet, izvor, kamen ili tekst. Identitet se ne obnavlja, nego se raspršuje u znaku koji može trajati neovisno o subjektu. Smrt se time ne prevladava, nego se čini podnošljivom kroz estetsku stabilizaciju.

Ova razlika može se sažeti u jednostavnoj strukturalnoj opoziciji:

- uskrsnuće: **isti subjekt – novo stanje**
- metamorfoza: **novo stanje – izgubljeni subjekt.**

U tom smislu metamorfoza doista funkcionira kao antiuskrsnuće: ne kao ništavilo, nego kao zamjena ontološkoga povratka simboličkim trajanjem.

4.2. Tijelo između obnove i supstitucije

Ključna točka razilaženja dvaju modela nalazi se u statusu tijela. U biblijskoj antropologiji tijelo je nerazdvojivo od osobe; ono je mjesto povijesti, saveza i obećanja. Svaka sudbina tijela stoga neposredno pogađa identitet subjekta. Iz tog razloga ni smrt ni spasenje ne mogu biti shvaćeni bez tjelesne dimenzije.

U ovidijevskom univerzumu tijelo nema takvu nepovredivost. Ono je promjenljiva konfiguracija materije, otvorena transformaciji bez gubitka

26 Usp.: Ingo GILDENHARD i Andrew ZISSOS, ur., *Transformative Change in Western Thought: A History of Metamorphosis from Homer to Hollywood* (London: Legenda, 2013.), 22–24. Autori ovdje analiziraju Ovidijevu recepciju pitagorejskog načela univerzalnog toka (*cuncta fluunt*), gdje smrt nije anihilacija, nego varijacija unutar zatvorenog sustava prirode. Također, o problemu ontološkog kontinuiteta subjekta vidi str. 13–16.

kozmološke koherentnosti. Kada Dafne postane lovor ili Narcis cvijet, tijelo se ne obnavlja, nego se ukida kao osobni medij. Ono biva zamijenjeno oblikom koji može funkcionirati kao etiološki znak ili mitološki memorijal.

Metamorfoza se stoga ne može opisati kao preobrazba u strogom smislu, nego kao supstitucija: umjesto osobe pojavljuje se figura; umjesto povijesti, prirodni trag; umjesto odnosa, značenje. Ontološki gubitak kompenzira se estetskom vidljivošću.

Upravo u toj točki postaje razumljivo zašto ovidijevski ep završava programatskom tvrdnjom o pjesničkoj besmrtnosti: … *nomenque erit indelebile nostrum*[27] (… i ime zatrt se neće). Besmrtnost je osigurana tekstom, a ne preobraženim tijelom. Poezija preuzima funkciju koju religija pridaje eshatologiji.

4.3. Memorija nasuprot spasenju

Razlika između uskrsnuća i metamorfoze može se dodatno razjasniti pojmom memorije. Ovidijevska poetika usmjerena je prema očuvanju prošloga: ona nastoji spriječiti da događaji i likovi nestanu bez traga. Metamorfoza je mehanizam kojim se smrt prevodi u pamćenje prirode i kulture. Cvijet, stablo ili obojeni plod postaju nositelji priče.

Biblijska teologija, naprotiv, ne zadovoljava se memorijom. Spasenje ne znači da osoba bude zapamćena, nego da bude vraćena. Spomenik ne može zamijeniti subjekt. Upravo zato je sudbina Lotove žene paradigmatski negativna: njezino tijelo postaje trajni znak, ali upravo kao svjedočanstvo gubitka osobe, a ne njezina opstanka.

Priroda, kako pokazuje ovidijevski model, može pamtiti; ali ne može obnoviti. Memorija zadržava sliku, ne vraća „ti". U toj razlici između reprezentacije i restauracije razotkriva se temeljna granica estetske besmrtnosti.

Inače, sudbina Lotove žene uklapa se u raširen folklorni obrazac. Ona zrcali Lotovu neodlučnost, ali za razliku od njega, njezino zadržavanje vodi ravno u smrt.[28]

27 *Metamorphoses*, knj. XV, 876.

28 Leander E. KECK, ur., *General Articles on the Bible; General Articles on the Old Testament; the Book of Genesis; the Book of Exodus; the Book of Leviticus*, Nachdr., The New Interpreter's Bible: General Articles & Intoducion, Commentary, & Reflections for Each Book of the Bible, Including the Apocryphal/Deuterocanonical Books; in Twelve Volues / [Ed. Board: Leander E. Keck ...], Vol. 1 (Nashville, Tenn: Abingdon Press, 2000.), 475.

4.4. Teološko-poetološka implikacija

Pojam *antiuskrsnuća* omogućuje preciznije imenovanje onoga što ovidijevska metamorfoza čini na antropološkoj razini. Ona ne nudi odgovor na smrt u kategorijama nade, nego u kategorijama forme. Besmrtnost se ne ostvaruje kao budući događaj, nego kao trajanje znaka u vremenu kulture.

U tom smislu metamorfoza nije tek književni motiv, nego konceptualni pokazatelj svijeta u kojemu osoba nema eshatološku sudbinu. Ondje gdje biblijski diskurs inzistira na povratku subjekta, ovidijevska poetika prihvaća njegov nestanak i nastoji ga nadomjestiti estetskom prisutnošću.

Upravo ta razlika priprema završnu sintezu rada: metamorfoza i uskrsnuće nisu dvije varijante istoga odgovora, nego izrazi dviju nesvodivih ontologija. Jedna traži obnovu osobe, druga trajanje oblika.

Zaključak

Ovaj rad pokazao je da se motiv metamorfoze, premda formalno prisutan u biblijskom i ovidijevskom korpusu, razvija unutar dvaju ontološki nesumjerljivih semantičkih sustava. Preobrazba tijela ne funkcionira kao neutralni mitopoetski postupak, nego kao mjesto na kojemu se razotkrivaju temeljne antropološke pretpostavke pojedine tradicije.

Egzegetska analiza Post 19 pokazala je da biblijska metamorfoza nema estetsku ni etiološku funkciju. Pretvaranje Lotove žene u stup soli označuje prekid povijesti spasenja i gubitak osobne dinamike. Tijelo, koje u biblijskoj antropologiji sudjeluje u cjelovitosti osobe, biva lišeno relacijskog i povijesnog statusa te postaje znak suda. Metamorfoza ovdje ne znači prijelaz u novi oblik postojanja, nego ontološku degradaciju subjekta.

Nasuprot tomu, analiza *Metamorfozâ* pokazala je da transformacija čini temeljni princip ovidijevske poetike. Promjena oblika ne funkcionira kao kazna, nego kao narativni mehanizam kojim se smrt prevodi u trajanje. Tijelo se naturalizira, identitet se pretvara u znak, a osoba opstaje kao figura u pejzažu ili tekstu. Ovidijevska metamorfoza ne nudi obnovu subjekta, nego estetsku stabilizaciju njegova nestanka.

Na toj je osnovi predložen pojam *antiuskrsnuća* kao interpretativni okvir za razumijevanje ovidijevske transformacije. Metamorfoza se pokazuje kao strukturalna alternativa eshatološkoj nadi: ondje gdje biblijska teologija pretpostavlja povratak osobe i kontinuitet identiteta,

ovidijevska poetika nudi trajanje bez subjekta. Kontinuitet se ne ostvaruje ontološki, nego semiotički.

Usporedba ovih dvaju modela pokazuje da razlika između metamorfoze i uskrsnuća nije simbolička, nego ontološka. Riječ je o dvjema nesvodivim koncepcijama ljudske sudbine: personalističkoj, u kojoj tijelo ostaje nositelj identiteta i nade, te estetsko-naturalističkoj, u kojoj se identitet raspršuje u formi. Metamorfoza se tako razotkriva kao hermeneutičko mjesto na kojemu se susreću književna forma i temeljna ontologija kulture.

Ovim se istraživanjem otvara prostor za daljnje produbljivanje teme u dvama smjerovima. S jedne strane, analiza recepcije ovidijevske poetike u kasnoj antici i ranom kršćanstvu mogla bi pokazati kako su kršćanski autori odgovarali na poganski model estetske besmrtnosti. S druge strane, usporedba s novozavjetnim motivima preobraženja (*transfiguratio*) i uskrsnuća omogućila bi preciznije razlikovanje pozitivne teologije tjelesne promjene od kaznene ili estetske transformacije.

Na kraju se može ustvrditi da metamorfoza, promatrana iz ove perspektive, nije obična književna figura, nego konceptualni simptom. Ona pokazuje gdje kultura traži odgovor na smrt: u obnovi osobe ili u trajanju oblika. Između ta dva odgovora ne postoji kontinuitet, nego odluka.

METAMORPHOSIS BETWEEN JUDGMENT AND ENDURANCE: BIBLICAL THEOLOGY AND OVIDIAN POETICS

Abstract

This paper analyses the motif of metamorphosis within two distinct semantic and anthropological frameworks: the biblical narrative of Lot's wife (Gen 19:26) and Ovid's Metamorphoses. Drawing on exegetical analysis, comparative narratology, and a theological anthropology of the body, the study argues that biblical metamorphosis does not function as an aesthetic or mythological motif, but rather as an act of judgment that marks a rupture in salvation history and the loss of the subject's personal dynamism. By contrast, in Ovid's epic, transformation constitutes a fundamental poetological mechanism through which the death of characters is translated into symbolic endurance in nature and in the text. The comparison of these two discourses highlights the difference between a personalist ontology of the body, characteristic of biblical theology, and the aesthetic-naturalistic understanding of identity in ancient poetics. The paper contributes to the dialogue between classical philology and theological hermeneutics by illuminating distinct models of interpreting the body, death, and permanence.

Keywords: *metamorphosis, body, resurrection, Ovid, Book of Genesis, theological anthropology, aesthetic immortality.*